

Р Е Ц Е Н З И Я

от проф. д-р Пламен Митев

за дисертационния труд на Аделина Здравкова Петрова

на тема „Християнските търговци от европейските провинции на Османската империя на панаирите в град Лайпциг (1718 – 1839)”

за присъждане на образователната и научна степен „доктор”

в професионално направление 2.2. История и Археология

Дисертационният труд на Аделина Петрова е в обем от 276 стр. и е структуриран в увод, две глави, заключение, библиография и 8 приложения (3 таблици, разнообразен документален и снимков материал, включително 9 фоторепродукции на 6 портрета на търговци християни от градския музей в Кемниц и на 3 картини на Георг Опиц).

В увода (с. 4-30) са обяснени актуалността и значимостта на изследваната тема, хронологическите граници и структурата на дисертационния труд. Похвално е решението на автора предварително да изясни защо се налага да коригира наложилото се в българската историопис понятие „Лайпцигски панаир” и да очертае съдбата на местните панаири в по-широк времеви план. За удачни намирам и предложените топонимични уточнения. Подробно са представени използваните в докторската теза исторически извори, направен е и общ преглед на досегашните публикации по темата.

В първа глава (с. 31-68), състояща се от четири параграфа, подробно са проследени най-важните факти, отнасящи се до възникването и развитието през XVIII в. на Лайпцигските панаири. Очертани са основните фактори, позволили разрастването на търговските контакти на Османската империя със съседните ѝ държави. Проследено е и влиянието на големите регионални и континентални конфликти, както и на често избухващите чумни и холерни епидемии върху активността на подвластното на Високата

порта християнско население в района на Средна Европа и върху състоянието и функционирането на местната инфраструктура. Като сполука оценявам и страниците, в които докторантката представя най-важните етапи в историческата съдба на Лайпциг. Важни с оглед на темата на докторската теза наблюдения, коментари и анализи са направени и при уточняване на регламентацията и цялостната организация на местните панаири.

Втора глава на дисертацията (с.69-146) е с най-голяма тежест в изследването на Аделина Петрова. В тази част от изложението си тя разкрива богатия спектър от артикули във вносно-износна листа на пътуващите до или резидиращи в Саксония и Виена християнски търговци от балканските владения на Османската империя. На преден план в износа са изведени текстилните суровини и най-вече червената вълнена прежда и памукът, а водещи във вноса са фабрично тъканите платове (особено от кадифе и муселин), дантели, порцелан, галантерийни стоки. Описани са големите производители и посредници, с които османските поданици си партнират (напр. фабриката на Готлоб Барт в град Торгау, фабриката на Христоф Тиле във Фрайберг, фабриката на Конрад от Горлиц и др.). Вниманието е отделено на специфичните технологии при изработването на отделните артикули, като информацията за някои от проучваните предприятия достига чак до наши дни. От различните архивни и публикувани източници, които е използвала Аделина Петрова, са извлечени конкретни данни за отделни периоди и години за цени, мита, количества на продадените и закупените стоки (напр. с. 88-91, 94-96 и др.), за възможните печалби и загуби, за използваните по онова време мерки и теглилки, за складовите възможности и за търговските колонии по главния маршрут от Турция към Лайпциг и обратно.

Въпреки че част от представената в първа и във втора глава информация за присъствието на балканските търговци на панаирната търговия в Саксония е добре позната на специалистите в областта на стопанската история, работата на Аделина Петрова в архивите, музеите и библиотеките у нас и в чужбина (Германия, Австрия, Чехия, Полша и Република Северна Македония) заслужава признание, тъй като тя е успяла не само да осмисли критично вече направеното, но и да надгради известното, като конкретните ѝ приноси могат да се обобщят в четири по-важни направления:

1) Безспорна заслуга на Аделина Петрова е откриването и включването в научно обращение на значително количество неизползван документален материал за стопанската активност на балканските търговци от различни немски и австрийски архиви. Специално внимание заслужават разчетените, преведените и снабдени с подробни обяснителни бележки „Новини от трите годишни панаири”, включващи сведения за 43 новогодишни, великденски и есенни панаира в Лайпциг, проведени през периода 1729 – 1817 г. Обработените от авторката архивни масиви съдържат непознати досега и ценни за бъдещите балканистични изследвания данни за търговци и стоки, цени, митнически такси, злободневна политическа информация за Османската и Хабсбургската империя. В тази именно посока трябва да се оценят и подробните сведения, които могат да се извлекат от т.нар. „Списъци от портите на града” за есенния панаир през 1755 г. или пък „Конскрипцията от Виена” за 1766-1767 г., в която се откриват имената на 82 преминали или свързани със столицата на Хабсбургите балкански търговци-християни с тяхната възраст, родно място, религиозна принадлежност и различни подробности за стоките, с които те въртят своя печеливш алъш-вериш.

2) Ползвайки различни източници, както и вече постигнатото в досегашните проучвания в областта на стопанската история на Европейския югоизток, Аделина Петрова е успяла да изясни или да надгради познанията за важни аспекти от присъствието на балканските търговци на панаирите и пазарите в Лайпциг, Кемниц, Плауен и Виена. Показателни в това отношение са наблюденията и констатациите за използваните през XVIII и началото на XIX в. търговски пътища, за формиралите се балкански търговски колонии в Кемниц и Виена, за местните административни процедури, с които поданиците на падишаха е трябвало да се съобразяват. Анализът на използваните архивни документи е позволил на докторантката да дообогати и общата представа за статута на балканските търговци в Саксония, за стокообмена, осъществяван между Османската империя и австрийските владения, за динамиката на цените и митата, за някои нови елементи в организацията на търговската дейност.

3) Като удачен и приносен елемент в докторската теза оценявам и биографичните щрихи за тримата по-изявени търговци, подвизаващи се на панаирите и тържищата в Саксония – Кириак Васили, Панайот Вангелино и Константин Дука.

4) Похвален е и опитът на Аделина Петрова да потърси и очертае белезите на социокултурното влияние, което изпитват балканските търговци при контактите си с представителите на виенските и саксонските предприемачи и фабриканти (езикова и политическа култура, организация на търговските операции, маниери на поведение, облекло, режим на хранене и др.п.).

Рецензираната докторска теза има своите приноси и достойнства, но с оглед на по-нататъшното професионално израстване на Аделина Петрова ще отбележа и някои мои препоръки и несъгласия. При един добронамерен, но критичен прочит на изложението, могат да се открият различни неточности и непълноти. Само като пример ще посоча твърдението за наличието на чужди посолства на българска територия преди Освобождението (с. 26). В параграфа, изясняващ приносите на българската историография, са включени публикациите на румънските учени Константин Велики (с. 27) и Константин Байкойану(с. 29). Твърдението, че „с договора от Кючук кайнарджа търговията в Черно море става свободна” (с. 35) не отговаря на реалните възможности за стопанско проникване до началото на XIX в. на европейските търговци в района на Западното черноморие. Използваните сведения за вноса и износа във и от балканските провинции на Османската империя (35-39) са фрагментарни и не позволяват да се очертае общото и различното в стратегията на отделните чуждестранни търговски компании и в практическата организация на техните връзки с местните производители и пазари. Тезата пък, че „православните търговци” тръгват през XVIII в. из Европа не защото имат излишък от вълна и турска червена прежда, а заради „глада за фабрични продукти” (с. 70) се нуждае от сериозна аргументация. Убеден съм и че при един по-пространен и критичен прочит новоиздирените документални свидетелства, особено „Новините на панаирите” и „Конскрипцията от Виена”, могат да послужат за много по-детайлни анализи и обобщения по темата на докторската теза.

Авторефератът отразява коректно структурата, съдържанието, основните изводи и приносите на дисертационния труд.

Аделина Петрова има 4 публикации по темата на докторската си теза, като една от тях е под печат.

Всички изисквания на ЗРАСРБ и Правилника за неговото приложение са спазени и това ми дава основание убедено да препоръчам на Уважаемото научно жури да присъди на Аделина Здравкова Петрова образователната и научна степен „доктор”.

София, 12. 05. 2022 г.

проф. д-р Пламен Митев